

Frihet i Iran – genom svensk export?

Av Emilie Eriksson

För att Iran skall kunna nå frihet behöver många omständigheter förändras. Yttrandefriheten måste stärkas och ledarna väljas på demokratisk grund. Ett mer utvecklat välstånd kräver dessutom marknadsekonomiska reformer. Vad kan göras för att bidra till det arbetet?

Situationen i Iran

Iran besitter stor ekonomisk potential, men frånvaron av demokrati och frihet är trots detta ett faktum.¹ Enligt FN-förbundet är Irans medier bara delvis fria och styrs av prästerna i landet.² Massiva demonstrationer och anklagelser om valfusk följde efter det senaste presidentvalet (2009), vilka slogs ner och resulterade i flertalet dödade demonstranter.³ Runt årsskiftet 2009 och början av 2010 fortsatte oroligheterna och ytterligare regimkritiker dödades när de kraftiga protesterna mot diktaturen fortsatte.⁴

Öppen handel och förbindelser med omvärlden leder i många fall till demokratisk utveckling. Irans tradition av entreprenörskap kanaliseras emellertid inte till produktiv verksamhet.⁵ En trolig anledning är att en stor del av inkomsterna, som fluktuerar kraftigt, kommer från naturtillgångar inifrån landet i form av olja.⁶ De positiva följderna som handel normalt sett för med sig fungerar inte för Iran. Kontakterna och influenserna från andra länder är för få och det finns inga fungerande marknader där oljans värde fördelas till en växande medelklass.⁷ Den statliga kontrollen över oljeproduktionen och dess inkomster har främst gynnat redan etablerade grupper.⁸

Irans ekonomi är alltså fortfarande relativt stängd och relationerna med omvärlden präglas av flera problematiska omständigheter såsom exportförbud, handelsembargon och valutarestriktioner.⁹ Eliten i Iran motsätter sig handel med andra länder både av politiska och ekonomiska skäl. Exempelvis har de förbjudit import av varor som redan produceras inom landet.¹⁰ Regimen har genom sin auktoritära ställning samt omvärldens och folkets brist på tillgänglig information kunnat genomdriva protektionistisk politik som möjliggjort främjande av etablerade grupper på den övriga befolkningens bekostnad.¹¹

¹ Belfrage, Carl-Johan, MENA-projektet, Ekonomiska utmaningar, delstudie 9, 2000 s 18.

² [http://www.globalis.se/Laender/Iran/\(show\)/indicators/\(indicator\)/456](http://www.globalis.se/Laender/Iran/(show)/indicators/(indicator)/456)

³ Dagens Nyheter 090624. <http://www.dn.se/nyheter/varlden/ny-iransk-demonstration-i-dag-1.897202>.

⁴ Göteborgsposten 100104. <http://www.gp.se/nyheter/varlden/1.279085-tiotusentals-i-demonstrationer>

⁵ Belfrage, Carl-Johan, MENA-projektet, Ekonomiska utmaningar, delstudie 9, 2000 s 18.

⁶ Belfrage, Carl-Johan, MENA-projektet, Ekonomiska utmaningar, delstudie 9, 2000 s 19.

⁷ Belfrage, Carl-Johan, MENA-projektet, Ekonomiska utmaningar, delstudie 9, 2000 s 19.

⁸ Belfrage, Carl-Johan, MENA-projektet, Ekonomiska utmaningar, delstudie 9, 2000 s 19, 21-22.

⁹ Sveriges ambassad i Teheran 011120. www.swedishtrade.se/PageFiles/149985/5823.doc

¹⁰ Sveriges ambassad i Teheran 011120. www.swedishtrade.se/PageFiles/149985/5823.doc

¹¹ Belfrage, Carl-Johan, MENA-projektet, Ekonomiska utmaningar, delstudie 9, 2000 s 22.

Tidigare var Iran en av Sveriges viktigaste utomeuropeiska marknader men detta förändras efter den iranska revolutionen 1979 och kriget mellan Iran och Irak under 1980-talet.¹² Idag är de svenska investeringarna i Iran begränsade. Cirka 90 svenska företag finns representerade i landet, de flesta genom iranska agenter.¹³ Efter oljan är frukt, kemiska produkter, mineraler och stål viktiga exportvaror.¹⁴ Irans kraftiga oljeberoende innebär att i princip hela BNP och bytesbalansens resultat avgörs av oljepriset på världsmarknaden.¹⁵

Exporten i Iran står för cirka 25 procent av BNP. Oljan står för 80 procent av de intäkterna.¹⁶ Det är rimligt att anta att en stor del av dessa intäkter gynnar den politiska eliten genom att dessa stärks ekonomiskt samtidigt som landets övriga invånare inte får någon del av oljans exportvärde. En viktig omständighet när det gäller det demokratiska underskottet är alltså elitens beroende av och inflytande över oljan.¹⁷ Oljeinkomsterna har inneburit ekonomiskt och fördelningspolitiskt ineffektiva produktionsstrukturer.¹⁸

Sveriges behov och relationen mellan Sverige och Iran

Sverige har ett behov av att öka sin export för att kunna upprätthålla och utveckla sitt välstånd.¹⁹ Det finns flera delar som är avgörande för detta; att kunna utveckla rätt produkter²⁰, att hitta lämpliga marknader att exportera dessa produkter på, att utnyttja svensk arbetskraft på ett sådant sätt att etablering på lämpliga exportmarknader blir framgångsrik och att samordna forskning och företag på ett sådant sätt att både företag och forskning gynnas.²¹ Eftersom Sverige är extremt exportberoende krävs större insatser för att klara konkurrensen med de länder som nu gör högaktningfullt intåg på de internationella marknaderna. Konkurrensen från Kina, Indien och andra låglöneländer gör att Sverige måste vidta åtgärder för att kvarstå som attraktivt, både på nuvarande exportmarknader och på nya²² – exempelvis den iranska.

År 2006 stod den svenska exporten för över halva Sveriges BNP, att jämföra med 1995 då exporten stod för strax under 40 procent av svensk BNP. Det är framförallt exporten av tjänster som ökat men den absolut största delen av exporten består fortfarande av varor.²³ Under 2005 exporterade Sverige varor till Iran till ett värde av ca 7,8 miljarder. Det rörde sig främst om kemiska produkter, maskin-, verkstads- och

¹² Sveriges ambassad i Teheran 060817. http://www.swedenabroad.com/Page____25591.aspx

¹³ Sveriges ambassad i Teheran 060817. http://www.swedenabroad.com/Page____25591.aspx

¹⁴ Sveriges ambassad i Teheran 011120. www.swedishtrade.se/PageFiles/149985/5823.doc

¹⁵ Sveriges ambassad i Teheran 011120. www.swedishtrade.se/PageFiles/149985/5823.doc

¹⁶ Sveriges ambassad i Teheran 011120. www.swedishtrade.se/PageFiles/149985/5823.doc

¹⁷ Belfrage, Carl-Johan, MENA-projektet, Ekonomiska utmaningar, delstudie 9, 2000 s 19, 21-22.

¹⁸ Belfrage, Carl-Johan, MENA-projektet, Ekonomiska utmaningar, delstudie 9, 2000 s 22.

¹⁹ Föreläsning av Jan Edling, Vinnova, 8 oktober 2009.

²⁰ Med produkter menar jag här både produkter och tjänster eftersom det blir allt svårare att skilja dessa delar åt. Sveriges ambassad i Teheran 011120. www.swedishtrade.se/PageFiles/149985/5823.doc

²¹ Föreläsning av Jan Edling, Vinnova, 8 oktober 2009.

²² Föreläsning av Jan Edling, Vinnova, 8 oktober 2009.

²³ Försörjningsbalansen, SCB.

<http://www.scb.se/statistik/NR/NR0102/2005A02E/TabellerårsSM2006.xls>

teknologiprodukter.²⁴ Samma år importerade Sverige från Iran till ett värde av cirka 1,2 miljarder.²⁵ Av den iranska exporten gick 2001 ca 1-1,5 % till Sverige vilken bestod nästan uteslutande av olja.²⁶

Sverige har länge haft problem med bristen på dynamiska företag och samverkansformerna mellan företag och forskning. Alltför många företag startas av forskare och universitet, men säljs senare av och förlorar kopplingen till forskning och utveckling. Ett annat vanligt scenario är att forskare driver företag i nära samverkan med universiteten men att företagsekonomiska kunskaper är för frånvarande, vilket inte heller leder till optimal utveckling av exportprodukter.²⁷

Handels- och samverkansvision

En relativt stor del av Sveriges befolkning, cirka 1 procent, har sitt ursprung i Iran. Många av dessa personer har en gedigen och djup kunskap om situationen i deras hemland samt om de omständigheter som har relevans för lyckad utlandsetablering för svenska företag i Iran. Inte minst de språkliga kunskaperna är extremt viktiga i affärsrelationer och för möjligheterna till export anser många företag.²⁸ I många fall är det betydelsefullt för lyckad utlandsetablering på nya marknader att företagen, i samma skede som inträde på marknaden, investerar i forskning och utveckling i landet.²⁹ Samtidigt är Iran ett så utvecklat land när det gäller högre utbildning, att Sverige skulle kunna dra många lärdomar och genom samverkan med iranska forskare korsbefrukta många tekniska områden.

Därigenom skulle Sverige kunna göra många tekniska landvinningar – och öka exporten ytterligare. Sverige är duktiga på energiförsörjning och ligger långt fram i arbetet med förnyelsebar energi.³⁰ Samtidigt menar många att den nya ekonomin kommer att bygga på klimateffektiva innovationer och att Sverige bör göra rejäla satsningar för att komma igång med forskning på området. Irans oljeberoende och kopplingen mellan oljan och det odemokratiska styret i landet står i stark kontrast till detta.

En positiv utveckling vore att Sverige investerade i samverkansprojekt i Iran inom forskning som rör förnyelsebar energi. Inom sådana samverkansprojekt skulle utvecklande av förnyelsebara energikällor ske på ett konstruktivt sätt. Sverige skulle kunna arbeta för att de produkter som utvecklas inom programmet börjar säljas av iranska företag i landet. Här skulle svenskar med bakgrund i Iran kunna spela en samordnande roll. Genom detta får Sverige och svenska företag betydande kunskap

²⁴ Sveriges ambassad i Teheran 060817. http://www.swedenabroad.com/Page___25591.aspx

²⁵ Sveriges ambassad i Teheran 060817. http://www.swedenabroad.com/Page___25591.aspx

²⁶ Sveriges ambassad i Teheran 011120. www.swedishtrade.se/PageFiles/149985/5823.doc

²⁷ Föreläsning Jan Edling, Vinnova, 8 oktober 2009.

²⁸ http://svt.se/2.33731/1.1721117/sprakkunskaper_viktigt_for_export?lid=senasteNytt_363877&lpos=rubrik_1721117 Publicerad: 091008

²⁹ Föreläsning Jan Edling, Vinnova, 8 oktober 2009.

³⁰ http://www.nyteknik.se/nyheter/energi_miljo/energi/article383448.ece?bcsi_scan_A049DEC227A5A9FC=mMPe8K2pgplviNDAAKXB4g0AAABeFegF&bcsi_scan_filename=article383448.ece Publicerad 080717.

om och kontaktnät på den iranska marknaden och troligtvis också insikt i kringliggande marknader i mellanöstern.

Därmed skulle svenska företag kunna sänka sina transaktionskostnader om de vill exportera till andra länder i regionen, samt om de vill exportera andra produkter till den iranska marknaden. Om Sverige dessutom skulle kunna ligga i framkant när det gäller forskning, produktion och tekniska lösningar på området samt exportera detta till omvärlden skulle det naturligtvis vara bra för Sverige. Det skulle givetvis vara ett exemplariskt belägg för att samverkan och marknadsekonomi är ömsesidigt lönsamt och positivt.

Detta skulle samtidigt kunna bidra till positiv utveckling av Irans ekonomi och demokrati genom att ökad användning av förnyelsebar energi skulle bidra till minskat beroende av oljan och därigenom till minskat inflytande för den politiska eliten. Samtidigt skulle en del svenskar med bakgrund i Iran få utvecklande arbetstillfällen. Många iranier på lokal nivå skulle få chans att starta företag och en ökad medelklass i Iran skulle ställa andra krav på den politiska ledningen.

Genom ökat ekonomiskt inflytande och mindre beroende av sittande regering, skulle maktskifte underlättas och kraven på eliten att genomföra politiska reformer troligtvis öka. Medelklassen skulle samtidigt bli alltmer beroende av fungerande trovärdiga medier för att kunna göra korrekta omvärldsanalyser och bedriva framgångsrik affärsverksamhet. Inflödet av utländska forskare, företagare och affärsmän skulle leda till högre krav på fungerande marknader, fria medier och uppluckrade förhållanden med omvärlden.

Iran har över 70 miljoner invånare, en siffra som förväntas växa till mer än 100 miljoner invånare år 2050.³¹ De är alltså en enorm marknad med stor potential som Sverige dessutom bör ha relativt goda möjligheter att etablera goda kontakter med genom invandrade iranier.

Sammanfattning/Slutsatser

Iran kan få ökad tillväxt och demokratisering genom ökat inflytande hos medelklassen till följd av växande handel med omvärlden och minskat inflytande för eliten till följd av minskade oljeintäkter. Sverige kan bidra i det arbetet och samtidigt öka sin export genom att i ökad omfattning investera och exportera till den iranska marknaden, främst när det gäller förnyelsebar energi. Svenska medborgare med ett ursprung i Iran skulle kunna spela en avgörande och viktig roll i det arbetet eftersom de känner till förhållandena i landet bra samt ofta är välutbildade och sitter på behövliga språkkunskaper. På sikt kan det minskade beroendet av olja leda till minskat inflytande för den politiska eliten i Iran och ökad demokratisering.

Båda länderna vinner förutom ovan nämnda resultat dessutom på ett närmare samarbete med troliga framsteg inom avancerad forskning på teknologiska områden.

³¹ Finlands utrikesministerie

<http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=17602&contentlan=3&culture=sv-FI>

Förmodligen får de även ett försprång när det gäller att vinna marknadsandelar på framtida exportmarknader.